

Kritik mot Malmö tingsrätt för bl.a. utformningen av beslut om umgänge med umgängesstöd

Beslutet i korthet: JO har i ett initiativärende granskat om Malmö tingsrätts utformning av beslut om umgänge med umgängesstöd stått i överensstämmelse med bestämmelserna i 6 kap. 15 c § föräldrabalken. I JO:s beslut konstateras att tingsrätten har en slags överenskommelse med socialnämnden om att det normalt inte behöver hämtas in något yttrande innan tingsrätten beslutar om umgänge med umgängesstöd. Det har resulterat i en ordning där tingsrätten endast sporadiskt begär yttranden från socialnämnden innan beslut fattas, vilket inte är förenligt med den skyldighet som föreskrivs i föräldrabalken att inhämta ett yttrande inför varje sådant beslut. Vidare förordnar tingsrätten regelmässigt att umgänge ska ske i en umgängeslokal kallad Umgåsen, i stället för att ett umgängesstöd ska medverka vid umgänget. I endast ett av de granskade besluten har tingsrätten tidsbegränsat umgängesstödet. Tingsrätten har i de flesta av de granskade avgörandena förordnat att umgänget ska ske på viss tid eller den tid som bestäms i samråd mellan Umgåsens personal och parterna. JO understryker att det är rättens uppgift att bestämma tid för umgänget och att det inte finns något författningsstöd som gör det möjligt för rätten att delegera beslutsfattandet kring utformningen av umgänget till socialnämnden.

JO är mot denna bakgrund kritisk till hur tingsrätten har utformat förordnandet om umgängesstöd i de granskade avgörandena. I sitt beslut gör JO också vissa uttalanden om ansvarsfördelningen mellan tingsrätten och socialnämnden i mål där ett sådant umgänge aktualiseras.

Bakgrund

Den 22 januari 2020 genomförde *JO Thomas Norling* en inspektion av Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun med anledning av nämndens handläggning av ärenden om umgänge med umgängesstöd (dnr 9247-2019).

Vid inspektionen tog JO och hans medarbetare del av domar och beslut om umgänge i Malmö tingsrätts mål T 3868-18, T 6038-18, T 1717-19, T 1746-19, T 4469-19, T 5219-19 och T 6280-19. Av betydelse för detta ärende antecknades i protokollet från inspektionen följande om JO:s iakttagelser:

- Tingsrätten hämtade generellt sett inte in något yttrande från socialnämnden innan den meddelade beslut om umgänge med umgängesstöd (se 6 kap. 15 c § andra stycket FB). Tingsrätten förordnade inte heller i sina domar och beslut om umgänge med umgängesstöd att socialnämnden skulle utse en viss person att medverka vid umgänget (se 6 kap. 15 c § första stycket FB).
- Nämnden hade inte i något fall beslutat att utse en viss person att medverka vid umgänget.
- I några ärenden hade tingsrätten beslutat att barnet skulle ha umgänge vid Umgåsen [*umgängeslokalen i Malmö, JO:s anm.*] två gånger per vecka. Trots domstolens beslut erbjöds barnet umgänge vid Umgåsen endast en gång i veckan. I de ärendena uppgav socialtjänsten i sin återrapportering till tingsrätten att Umgåsen bara kan ge varje barn plats för umgänge en gång per vecka och att det innebär att domstolens beslut av den anledningen inte verkställts i sin helhet. I något fall motiverades detta med att ett mer omfattande umgänge inte var förenligt med vad som var bäst för barnet.
- Socialtjänstens återrapportering till tingsrätten fungerade bra och yttrandena var generellt sett detaljerade och välskrivna.

Vid det avslutande mötet med JO uppgav företrädare för socialtjänsten enligt protokollet följande:

Även om tingsrätten i sina beslut och domar inte uttryckligen förordnar om umgänge med umgängesstöd utgår socialtjänsten från att det rör sig om umgängesstöd enligt 6 kap. 15 c § FB. Företrädare för socialtjänsten har regelbundna möten med tingsrätten om den verksamhet som bedrivs vid Umgåsen. I samtalen med tingsrätten har de diskuterat vad socialtjänsten kan erbjuda i fråga om umgängesstöd och de har då kommit överens om att i de fall tingsrätten dömer till umgängesstöd är det verksamheten vid Umgåsen som i första hand är aktuell. Mot denna bakgrund är det klart för socialtjänsten att tingsrättens domar och beslut rör umgänge med umgängesstöd enligt 6 kap. 15 c § FB.

Det stämmer att tingsrätten inte hämtar in yttranden från nämnden innan domstolen meddelar beslut om umgänge med umgängesstöd. Orsaken till det är att umgänge med umgängesstöd bara kan ske på Umgåsen. Socialtjänsten har inga synpunkter på att något yttrande inte hämtas in av tingsrätten. Det är vidare något som myndigheterna kommit överens om. Tingsrätten känner väl till de möjligheter till umgängesstöd som socialtjänsten kan erbjuda vid Umgåsen. Om tingsrätten skulle hämta in ett yttrande skulle svaret från socialtjänstens sida endast vara en upprepning av vilka möjligheter som erbjuds vid Umgåsen.

Efter tingsrättens beslut om umgänge med umgängesstöd utser inte socialtjänsten en viss person att medverka vid umgänget. Anledningen är främst resursbrist och socialtjänsten har inte haft möjlighet att anställa en person som bara ska vara umgängesstöd.

Umgåsen kan erbjuda varje barn umgänge vid endast ett tillfälle per vecka. I de fall tingsrätten beslutat att ett barn har rätt till umgänge med en förälder med umgängesstöd vid fler tillfällen verkställs inte domstolens beslut fullt ut. Anledningen till det är bristande ekonomiska resurser och att den nuvarande verksamheten vid Umgåsen inte skulle gå att bedriva om barnen hade rätt till umgänge fler än en gång per vecka. Myndigheten har också bedömt att ett tätare umgänge inte är förenligt med barnens bästa. Socialtjänsten har uppfattat att tingsrätten är nöjd med den nuvarande lösningen där Umgåsen kan erbjuda umgänge vid ett tillfälle per vecka.

Initiativet mot Malmö tingsrätt och den inledande utredningen

Med anledning av det som framgick i protokollet om Malmö tingsrätts hantering av mål där en fråga kommit upp om förordnande av ett umgängesstöd enligt 6 kap. 15 c § föräldrabalken, FB, beslutade jag den 20 februari 2020 att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende.

De tidigare nämnda avgörandena liksom dagboksbladen i dessa mål togs in i detta ärende. Av dessa framgick i relevanta delar följande:

Mål T 3868-18

Beslut den 6 juli 2018

2. För tiden till dess frågan har avgjorts genom dom eller beslut som vunnit laga kraft, eller parterna träffat avtal om frågan som godkänts av socialnämnden, eller tingsrätten beslutar annat, ska följande gälla. AA ska ha rätt till umgänge med BB på lördagar udda veckor kl. 13.30–15.30 på Umgåsen i Malmö, eller på en dag eller tid som Umgåsen kan erbjuda och parterna kommer överens om.

I skälen angavs bl.a. följande:

Parternas relation framstår som konfliktfylld och det kan inte bortses från påståenden om våld och hot. Mot bakgrund av detta finner tingsrätten att AA har behov av att umgängesstöd medverkar vid umgänget. Umgänge ska därför äga rum på Umgåsen i Malmö.

Mål T 6038-18

Dom den 28 maj 2019

1. AA och BB ska ha rätt till umgänge med CC enligt följande.

b) Onsdagar var fjärde vecka mellan kl.16.00 och kl.18.00 på Umgåsen i Malmö, med start den 5 juni 2019. Umgänget kan ske på annan dag och tidpunkt som Umgåsen bestämmer i samråd med parterna. Umgänget på Umgåsen ska pågå längst till och med den 28 maj 2020.

I skälen angavs bl.a. följande:

Det som parterna har kommit överens om gällande umgänge [...] på Umgåsen får anses vara förenligt med AA:s och BB:s bästa. [...] Det finns därför förutsättningar att meddela dom i enlighet med deras överenskommelse. Det antecknas att tingsrätten under huvudförhandlingen haft telefonkontakt med Umgåsen och Familjerätten, och fått information om att familjen beviljats bistånd för umgänge på Umgåsen och att uppstartsmöte hållits.

Mål T 1717-19

I protokollet från ett sammanträde för muntlig förberedelse den 9 april 2019 angavs bl.a. följande:

Rätten meddelar att den muntliga förberedelsen tar paus för att utreda möjligheterna för socialtjänsten att bistå med umgänge. Sedan den muntliga förberedelsen återupptagits konstateras att sådant umgänge är möjligt att genomföra på Umgåsen.

Beslut den 17 april 2019

1. För tiden till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden ska

b) AA har rätt till umgänge med BB en timme per vecka på Umgåsen i Malmö. Umgänget ska ske på söndagar klockan 13–14 eller på den andra tid som bestäms av Umgåsen och parterna i samråd.

I skälen angavs bl.a. följande:

Parterna är ense om att AA ska ha rätt till umgänge med BB på Umgåsen. Det har inhämtats besked från Umgåsen om att sådant umgänge går att genomföra.

Tingsrätten bedömer att det framstår som bäst för AA att hon tillerkänns rätt till umgänge med BB en gång per vecka, med en timme per umgängestillfälle.

Mål T 1746-19

Beslut den 8 april 2019

1. Till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, eller föräldrarna träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden, eller domstol har beslutat annat, ska AA ha rätt till umgänge med BB enligt följande.

a) Varje lördag, under fem veckor, på Umgåsen i Malmö, kl. 13.30–15.30 eller under annan tid som parterna tillsammans med Umgåsen kommer överens om.

b) Därefter, varje onsdag och lördag på Umgåsen i Malmö, kl. 16–18 (onsdag) respektive 13.30–15.30 (lördag), eller under andra tider som parterna tillsammans med Umgåsen kommer överens om.

Arbetsmarknads- och socialnämnden uppgav bl.a. följande i ett skriftligt yttrande till tingsrätten den 4 september 2019:

AA har sedan 20190625 varit aktuell på Umgåsen för umgängestöd med [BB] enligt ett beslut från tingsrätten daterat 20190408. Enligt beslutet har AA rätt till umgänge med [BB] varje lördag kl. 13.30–15.30 under fem veckor på Umgåsen och därefter varje onsdag kl. 16.00–18.00 och varje lördag kl. 13.30–15.30 på Umgåsen. Då Umgåsen enbart erhåller varje barn plats för umgänge en gång i veckan har beslutet inte kunnat genomföras i sin helhet. AA och [BB] har enligt överenskommelse haft plats för umgänge på Umgåsen varje lördag kl. 13.30–15.30.

Beslut den 4 november 2019

1. Till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, eller föräldrarna träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden, eller domstol har beslutat annat, ska AA ha rätt till umgänge med BB varje lördag på Umgåsen i Malmö, kl. 13.30–15.30 eller under annan tid som parterna tillsammans med Umgåsen kommer överens om.

2. Tingsrättens interimistiska beslut från den 8 april 2019 ska inte längre gälla.

I skälen angavs bl.a. följande:

Tingsrätten konstaterar att AA (drygt 1,5 år) har haft umgänge med BB på Umgåsen flertalet lördagar sedan den 29 juni 2019, och att umgänget verkar ha fungerat bra.

Tingsrättens bedömning blir därför att det i avvaktan på mer utredning inte bör göras någon ändring i det som nu gäller. AA bör således även fortsättningsvis ha rätt till umgänge med BB två timmar per vecka på Umgåsen i Malmö, och företrädesvis på lördagar kl. 13.30–15.30.

Mål T 4469-19

Beslut den 28 juni 2019

2. Till dess frågan har avgjorts genom dom eller slutligt beslut som vunnit laga kraft eller parterna träffat ett avtal om frågan som har godkänts av socialnämnden eller annat beslutats ska följande gälla.

b) AA ska ha rätt till övervakat umgänge med BB på Umgåsen i Malmö på tisdagar under jämna veckor mellan kl. 16.00–18.00.

I skälen angavs bl.a. följande:

Även med beaktande av att ett umgängestillfälle på Umgåsen i slutet av maj fungerade väl enligt umgängesstödet anser tingsrätten med hänsyn till vad som i övrigt har framkommit i målet att det även fortsättningsvis är till AA:s bästa att han har umgänge med sin pappa på Umgåsen i Malmö. Med beaktande av AA:s ålder anser tingsrätten att det är till hans bästa att ha umgänge med BB under två timmar varannan vecka. Detta är i enlighet med den omfattning av umgänget som framgår av Umgåsens förslag på umgängestider.

Mål T 5219-19

I protokollet från ett sammanträde för muntlig förberedelse den 29 juli 2019 angavs bl.a. följande:

AA har uppgett att hon motsätter sig ett umgänge mellan BB och CC på Umgåsen eftersom BB kan försäga sig om var de bor, vilket kan resultera i att de på nytt behöver flytta och hitta en ny skola till BB. Hon har vidare uppgett att hon inte har några synpunkter på dagar eller tider för ett umgänge.

CC har i frågan uppgett i huvudsak följande. Han har inte någon intention att ta reda på var AA och BB bor och att det saknas anledning till att umgänget ska behöva ske på Umgåsen. Ett umgänge på Umgåsen innebär att umgänget blir mycket begränsat. Det överlämnas dock till tingsrätten att göra bedömning avseende detta.

Beslut den 5 augusti 2019

2. Till dess frågan har avgjorts genom dom eller slutligt beslut som vunnit laga kraft eller parterna träffat ett avtal om frågan som har godkänts av socialnämnden eller annat beslutats ska

b) BB ha rätt till umgänge med CC på Umgåsen i Malmö varje fredag kl. 14.30 till kl. 16.30 eller den dag och tid som Umgåsen i samråd med föräldrarna bestämmer.

I skälen angavs bl.a. följande:

I målet har inte framkommit någonting som tyder på att CC försökt ta reda på var AA och BB befinner sig. Risken för att BB vid umgänge med fadern skulle råka försäga sig om sin nya bostadsort måste vägas mot BB:s behov av en nära och god relation med båda sina föräldrar. Även om parternas uppgifter går isär i frågan om de under de senaste åren varit sammanboende eller inte står det i vart fall klart att BB haft en omfattande kontakt med sin pappa, antingen genom att han bott tillsammans med honom eller genom att han bott växelvist mellan föräldrarna. Tingsrätten bedömer därför att det är angeläget att BB får tillgång till sin pappa, vilket alltså inte skett på flera månader. Om BB inte ges en sådan chans bedömer tingsrätten att det allvarligt skulle försvåra för honom att återfå sin relation med CC. Tingsrätten bedömer således att det är till BB:s bästa att han tillerkänns umgänge med CC.

Mot bakgrund av att det gått flera månader sedan BB träffade sin pappa och BB gett uttryck för viss oro bedömer tingsrätten att det i nuläget är till BB:s bästa att umgänget sker i begränsad omfattning samt på Umgåsen i Malmö. Umgänget ska ske en gång i veckan under två timmar.

Mål T 6280-19

Beslut den 17 september 2019

För tiden till dess frågan har avgjorts genom dom eller slutligt beslut som vunnit laga kraft eller parterna träffat ett avtal om frågan som har godkänts av socialnämnden eller annat beslutats ska AA ha rätt till umgänge med BB enligt följande

1. sex tillfällen på Umgåsen i Malmö varje fredag från kl. 14.30–16.30 eller den dag och tid som Umgåsen i samråd med föräldrarna bestämmer och därefter,
2. sex tillfällen varje helg, antingen lördag eller söndag, med hämtning och lämning på Umgåsen i Malmö, från kl. 9.15–16.30 eller den tid som Umgåsen i samråd med föräldrarna bestämmer och därefter,
3. varannan helg med hämtning och lämning på Umgåsen i Malmö från fredag kl. 16.45 till söndag kl. 17.00 eller den tid som Umgåsen i samråd med föräldrarna bestämmer.

JO:s remiss och tingsrättens remissvar

JO uppmanade tingsrätten att lämna upplysningar om och yttra sig över hur handläggningen av sådana familjemål där umgänge med umgängesstöd aktualiserades och hur utformningen av de ovan angivna domarna och besluten förhöll sig till regleringen i 6 kap. 15 c § FB. Berörda befattningshavare skulle ges tillfälle att lämna synpunkter, och det skulle framgå av remissvaret att så hade skett.

Malmö tingsrätt (dåvarande lagmannen DD) lämnade den 26 maj 2020 följande remissvar:

De mål som är aktuella är T 3868–18 (tingsfiskalen EE), T 6038–18 (tingsfiskalen FF), T 1717–19 (rådmannen GG), T 1746–19 (rådmannen HH), T 4469-19 (tingsfiskalen II), T 5219-19 (tingsfiskalen JJ) och T 6280-19 (rådmannen KK).

Allmänt om handläggningen vid Malmö tingsrätt av mål med frågor om umgängesstöd

Malmö tingsrätts domkrets omfattar kommunerna Burlöv, Malmö och Vellinge. Tingsrätten har ett nära och gott samarbete med familjerätterna i samtliga kommuner. Efter införandet av bestämmelsen om umgängesstöd i 6 kap. 15 c § föräldrabalken meddelade familjerätterna i Malmö och Vellinge kommun att de avsåg att erbjuda umgängesstöd i särskilt anpassade lokaler i kommunen med utbildad personal på plats för att stötta barn och föräldrar vid umgänget där. Umgängesverksamheten i Malmö går under benämningen ”Umgåsen” och är anpassad för barn i åldrarna ett till tolv år. Av Malmö kommuns hemsida framgår också att det är på Umgåsen som umgänge med umgängesstöd kan erbjudas. Enligt Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö behöver inte tingsrätten inhämta något yttrande enligt 15 c § andra stycket innan tingsrätten beslutar om umgänge med umgängesstöd på Umgåsen.

Enligt tingsrättens uppfattning kan det diskuteras om den form av umgängesverksamhet som Umgåsen utgör omfattas av bestämmelsen om umgängesstöd där nämnden är skyldig att utse en viss person att medverka vid umgänget. Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö har dock återkommande och konsekvent informerat tingsrätten om att kommunen som regel saknar möjlighet att erbjuda umgängesstöd på annat sätt än genom Umgåsens verksamhet. I de fall tingsrätten har skickat en förfrågan om kommunens möjlighet att erbjuda umgänge med umgängesstöd utanför Umgåsens verksamhet, har tingsrätten fått till svar att socialtjänsten i Malmö

endast kan erbjuda umgänge med umgängesstöd på Umgåsen och att umgänget endast kan äga rum en gång i veckan (se exempel i yttranden, bilaga 1 och 2 [*här utelämnade, JO:s anm.*]). Endast när det är uteslutet med umgänge på Umgåsen, t.ex. om barnet är yngre än ett år eller äldre än 12 år eller det finns funktionsnedsättningar eller annat som omöjliggör umgänge på Umgåsen, skulle annan form av umgängesstöd kunna erbjudas.

Sektionscheferna vid tre av socialtjänsterna/avdelningarna i Malmö har i oktober 2019 vid möte hos tingsrätten uppgett att umgänge med umgängesstöd endast kan erbjudas i form av umgänge på Umgåsen och att kommunen inte har resurser att särskilt utse enskilda personer att vara umgängesstöd.

Enligt förarbetena till bestämmelsen om umgängesstöd i föräldrabalken ligger det i sakens natur att domstolen tar intryck av ett besked från socialnämnden om att den inte kan utse någon person att medverka vid umgänget i önskvärd omfattning (prop. 2009/10:192 s. 13). Att domstolen låter bli att förordna om umgängesstöd för att socialnämnden angett att den inte kan verkställa beslutet måste, enligt propositionen, förutsättas bli en undantagssituation.

Tingsrätten har vid något tillfälle, trots socialnämndens yttrande, beslutat om umgänge med umgängesstöd utanför Umgåsens verksamhet, se bl.a. tingsrättens mål T 3160–16. I domskälen uttalade tingsrätten att ett umgänge vid kommunens umgängesverksamhet Umgåsen inte uppfyllde barnets behov av stöd och inte heller tillgodosåg syftet att låta barnet bekanta sig med sin mors hemmiljö. Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö meddelade då föräldrarna att domen inte gick att verkställa i fråga om umgängesstöd och angav att umgänget kunde ske vid Umgåsen. JO har kritiserat nämndens handläggning av ärendet.

Trots kritik från JO och återkommande förfrågningar från tingsrätten har beskedet från Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö fortsatt vara att nämnden som regel inte kan erbjuda umgänge med umgängesstöd utanför Umgåsen. Tingsrätten kan därför inte räkna med att ett beslut om umgänge med umgängesstöd på annat sätt än på Umgåsen kommer att erbjudas av nämnden. För att barnets behov av umgänge ska kunna tillgodoses har därför tingsrätten i de flesta fall fortsatt att besluta om umgängesstöd på Umgåsen.

Såvitt tingsrätten känner till har det inte framförts någon kritik mot Umgåsens verksamhet annat än att det kan ta lång tid från tingsrättens beslut till dess att umgänget kan påbörjas. Inför beslut om umgänge på Umgåsen får parterna regelmässigt information om vad umgänge där innebär och när det kan ske. Ombuden som uppträder vid Malmö tingsrätt är oftast väl medvetna om situationen och det är inte ovanligt att det framställs yrkanden om ”umgänge med umgängesstöd på Umgåsen”. Det ska också tilläggas att Hovrätten över Skåne och Blekinge har godtagit tingsrättens beslut och domar om umgängesstöd på Umgåsen.

Domarna som handlagt de aktuella målen

De enskilda domare som handlagt de mål som är föremål för JO:s granskning har beretts möjlighet att lämna synpunkter. De har anfört:

KK: Parterna kom överens om det umgänge som framgår av beslutet och den upptrappning med hjälp av Umgåsen som parterna enades om föreföll lämplig med hänsyn till den historik som fanns.

GG: Angående mål T 1717-19 kan jag ange följande. Målet inleddes genom att modern till en då cirka fyra månader gammal flicka yrkade att hon, även interimistiskt, skulle tillerkännas ensam vårdnad om dottern. I skriftligt svaromål bestred fadern yrkandet. Han medgav att flickan hade sitt stadigvarande boende tillsammans med modern och yrkade för egen del att han interimistiskt skulle tillerkännas rätt till ”bevakat” umgänge med dottern varje söndag kl. 13–15 ”i en av socialtjänsten utsedd lokal”.

Vid muntlig förberedelse, som hölls när flickan var 6 månader gammal, medgav modern övervakat umgänge varannan söndag under en timme.

Båda parter företrädde av ombud som är vana att föra talan i Malmö tingsrätt. Det var för mig uppenbart att vad som avsågs med angivet yrkande och inställning var umgänge i Malmö stads verksamhet Umgåsen.

Eftersom det var fråga om ett barn som var yngre än ett år tog jag särskild kontakt med Malmö stad för att efterhöra om umgänge med umgängesstöd kunde anordnas för ett så litet barn. Jag fick beskedet att umgänge på Umgåsen kunde genomföras med ett sex månader gammalt barn och förmedlade den informationen till parterna. De förklarade då att de var ense om att umgänge skulle ske på Umgåsen, men de var oense om frekvensen och längden på umgängestillfällena.

I skälen för det beslut som jag fattade anförde jag följande.

Parterna är ense om att [...] ska ha rätt till umgänge med [...] på Umgåsen. Det har inhämtats besked från Umgåsen om att sådant umgänge går att genomföra.

Det finns inte några lagregler som anger i vilken omfattning ett barn bör ha rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Skälet är att umgängesrättens omfattning i det enskilda fallet är beroende av flera faktorer. Till exempel har barnets ålder och mognadsgrad samt barnets anknytning till umgängesföräldern stor betydelse.

Omfattningen av umgänget bör inte bestämmas utifrån några schabloner, utan med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet i varje enskilt fall (se Singer, Barnets bästa, s. 140).

När det gäller mycket unga barn finns det särskilda hänsyn som bör tas. Ett mycket ungt barn som ska utveckla en relation till en förälder som barnet inte bor tillsammans med, bör träffa föräldern ofta. Frekvensen av träffarna är av större vikt än umgängestillfällenas längd. Dessutom bör små barn helst inte vara åtskilda från den person som de har den starkaste anknytningen till, under alltför lång sammanhängande tid.

Tingsrätten bedömer att det framstår som bäst för [...] att hon tillerkänns rätt till umgänge med [...] en gång per vecka, med en timme per umgängestillfälle.

Beslutet har utformats på det sätt som sedan lång tid är gängse i Malmö tingsrätt och som grundar sig på de besked om möjligheter att anordna umgänge med umgängesstöd som Malmö stad lämnat till tingsrätten. Eftersom det var fråga om ett interimistiskt beslut ligger det i sakens natur att det var tidsbegränsat. Det har saknats skäl att särskilt ange att villkoret om att umgänge skulle ske på Umgåsen skulle gälla för samma tid som det interimistiska beslutet i sin helhet.

EE: Jag instämmer i tingsrättens yttrande vad gäller föreskrifterna i 6 kap. 15 c § föräldrabalken om att yttrande från socialnämnden ska inhämtas och att rätten ska förordna att socialnämnden ska utse en viss person att medverka. Eftersom det har funnits en överenskommelse mellan socialnämnden och tingsrätten som innebär att yttrande inte behöver inhämtas och att det varit en etablerad praxis att socialnämnden inte utser en viss person, menar jag att mitt beslut har varit korrekt.

Jag noterar också att mitt beslut kan anses otydligt i förhållande till 6 kap. 15 c § föräldrabalken, på det sättet att beslutet anger att umgänge ska äga rum på Umgåsen. Det hade varit tydligare att ange i beslutet ”att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (umgängesstöd)”. Umgåsen var en etablerad form för umgängesstöd när beslutet fattades. Av skälen för beslutet framgår att det är umgänge med umgängesstöd som avses och i skälen hänvisas till 6 kap. 15 c § föräldrabalken. Mot bakgrund av detta anser jag att beslutet inte kan tolkas på något annat sätt än att det avser att umgängesstöd ska medverka vid umgänget enligt 6 kap. 15 c §.

Jag noterar även att beslutet inte är tidsbegränsat. Enligt 6 kap. 15 c § föräldrabalken första stycket ska ett beslut om umgängesstöd gälla för en viss tid. Eftersom det är fråga om ett interimistiskt beslut som upphör att gälla då tingsrätten förordnar annat i målet eller slutligt avgör målet, är min uppfattning att beslutet är i överensstämmelse med 6 kap. 15 c § föräldrabalken.

HH, JJ, II och FF har instämt i tingsrättens skrivningar.

Tingsrättens bedömning

Inledningsvis några ord om barnkonventionen. Barnkonventionen är en juridiskt bindande överenskommelse som ger alla barn upp till 18 år egna rättigheter. Konventionen omfattar såväl medborgerliga och politiska rättigheter som sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter. De medborgerliga och politiska rättigheterna är absoluta till sin karaktär och staten är skyldig att garantera sådana rättigheter så snart konventionen är ratificerad. De sociala, ekonomiska och kulturella rättigheterna syftar till att säkerställa grundläggande behov hos barnet och genomförandet av dessa rättigheter är beroende av de resurser och förutsättningar som en stat har. Principen om barnets bästa finns i artikel 3 och anger att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska barnets bästa komma i främsta rummet. Barnet ska tillförsäkras sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer barnets föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet. Det åligger dessutom konventionsstaterna att säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller sådana normer som ställts upp av behöriga myndigheter, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn. Principen om barnets bästa består av flera olika dimensioner. Det är en materiell rättighet, som innebär att barnets bästa ska sättas i främsta rummet när olika intressen vägs mot varandra. Principen är också en grundläggande rättslig tolkningsprincip. Om en rättsregel är öppen för fler än en tolkning ska den tolkning som tillgodoser barnets bästa mest verkningsfullt ha företräde. Dessutom är principen ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. När ett enskilt barn eller en grupp barn kommer att påverkas av ett beslut, måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet eller barnen.

Omsorgen om barnets bästa genomsyrar även bestämmelserna om vårdnad, boende och umgänge i föräldrabalken. Barnets bästa ska vara avgörande för tingsrätten vid ställningstagande till yrkanden om bland annat frågan om rätt till umgänge.

Med hänsyn till att Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun inte har kunnat erbjuda någon annan form av umgängesstöd än umgänge på Umgåsen anser tingsrätten att det skulle vara utsiktslöst att förordna om någon annan form av umgängesstöd. Allt såvida det inte i målet visat sig finnas någon person som skulle vara beredd att ta på sig att vara umgängesstöd och även varit lämplig för uppdraget. Någon sådan person ser inte ut att ha kunnat uppbringas i något av målen.

Barnets bästa måste styra och tingsrätten har i samtliga mål bedömt det som mest förenligt med det bästa för barnen i respektive mål att med umgängesstöd få umgänge med sin förälder. Den enda möjligheten att i praktiken åstadkomma detta inom Malmö kommun har, som ovan redovisats, varit att förordna om umgänge vid Umgåsen. Vid utformningen av regleringen i 6 kap. 15 c § föräldrabalken har ett umgänge liknande det som sker på Umgåsen sannolikt inte varit den typ av umgänge som avsågs. Nu har denna umgängesform utvecklats och i princip blivit den enda formen av umgänge med umgängesstöd som kunnat erbjudas i Malmö kommun. Ett förordnande om ett sådant umgänge måste därmed anses vara det bästa för barnet eftersom det i realiteten kan komma till

stånd. Vid detta förhållande anser jag att domarna i de olika målen handlat korrekt när de förordnat om umgänge på Umgåsen.

Rättsliga utgångspunkter

Domstolarnas självständighet och prövning av rättstvister mellan enskilda

I regeringsformen, RF, finns bestämmelser som reglerar domstolarnas självständighet i den rättskipande verksamheten och deras ställning till andra myndigheter. Sålunda får ingen myndighet, inte heller riksdagen, bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en domstol i övrigt ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall (11 kap. 3 § RF). Domstolarna ska följaktligen följa gällande författningar i sin dömande verksamhet och får inte ta emot anvisningar från någon annan myndighet om hur ett enskilt fall ska bedömas (jfr. Bull och Sterzel, Regeringsformen – en kommentar, Juno version 4, s. 258 f.) Vidare får inte rättstvister mellan enskilda utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar (11 kap. 5 § RF). Detta ger enskilda en grundläggande rätt att få sina rättstvister lösta av en domstol om inte annat anges i lag och ska verka som ett skydd mot att dömande uppgifter överförs till organ som inte har samma starka ställning som domstolar (se a.a. s. 260.)

Principen om barnets bästa

Sedan den 1 januari 2020 är Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen, svensk lag (SFS 2018:1197). Av artikel 3.1 i barnkonventionen följer att det vid alla åtgärder som rör ett barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Det är allmän domstol som prövar tvister om ett barns rätt till umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Vid beslut om umgänge ska barnets bästa alltid vara avgörande. Vid bedömningen ska domstolen särskilt fästa avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna men också risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp, att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar, eller att barnet annars far illa. Hänsyn ska även tas till barnets vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad (6 kap. 2 a § FB). I förarbetena understryks att domstolen ska beakta samtliga omständigheter som finns i det specifika fallet vid sitt ställningstagande till vad som utgör barnets bästa i den aktuella tvisten (se t.ex. prop. 2005/06:99 s. 40).

Barnets rätt till umgänge och behov av umgängesstöd

Ett barn ska ha rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med (6 kap. 15 § FB). En förälder som vill umgås med sitt barn kan därför väcka talan vid en domstol som då får besluta om umgänget mellan barnet och föräldern (6 kap. 15 a § FB).

När rätten beslutar om umgänge får den, om barnet har behov av det, besluta att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget, s.k. umgängesstöd (6 kap. 15 c § FB). Syftet med ett umgängesstöd är att barnet ska slippa uppleva konfliktfyllda konfrontationer mellan föräldrarna vid hämtning och lämning. Barnet kan också behöva umgängesstöd om barnet av någon anledning känner oro över umgänget, t.ex. för att ett umgänge inte har ägt rum under en lång tid. Ytterligare situationer där ett barn kan ha behov av umgängesstöd kan vara att det finns anledning att anta att umgängesföräldrarnas omsorgsförmåga i något avseende är bristande. (Se prop. 2009/10:192 s. 10 f. och 29.)

Ett umgänge med umgängesstöd ska vara en tillfällig åtgärd för att få relationen mellan barnet och umgängesföräldern att fungera. Domstolens beslut om umgängesstöd ska därför gälla för en viss tid, och den tiden ska anges i beslutet (se 6 kap. 15 c § första stycket FB, prop. 2009/10:192 s. 29). När domstolen ska bestämma hur lång tid som umgängesstödet ska pågå måste den därför göra en prognos över framtiden och hur länge barnet förväntas ha ett sådant behov. Det har ansetts att ett riktmärke för domstolens bedömning är att det måste kunna förväntas att umgänget kan normaliseras inom det närmaste året. Domstolen bör därför inte besluta om umgänge med umgängesstöd för längre tid än ett år. Det kan dock finnas enskilda fall där särskilda omständigheter medför att umgängesstödet bör pågå något längre. (Se prop. 2009/10:192 s. 12 och 29 f.)

Om det behövs får rätten besluta om umgänge med umgängesstöd för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat ett avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden (6 kap. 20 § FB). Ett sådant interimistiskt beslut ska alltid omprövas i samband med att ett mål avgörs.

Om en förälder inte följer domstolens beslut om umgänge kan den andra föräldern ansöka om att avgörandet ska verkställas. Det kan t.ex. ske när boendeföräldern inte lämnar ut barnet för umgänge på det sätt som anges i domstolens beslut och umgängesföräldern därför ansöker om verkställighet för att genomföra umgänget i praktiken. Bestämmelserna om verkställighet av domar och beslut om umgänge finns i 21 kap. FB. Utgångspunkten är att det som har beslutats om umgänget ska gälla. Domstolens uppgift är således främst att pröva om det finns något hinder mot att barnet överlämnas för umgänge. Men även vid verkställighet ska barnets bästa komma i främsta rummet, och hänsyn ska tas till barnets vilja i förhållande till ålder och mognad.

Rättens utredningsskyldighet i familjemål

Rätten ska se till att frågor om vårdnad, boende eller umgänge blir utredda i den omfattning som krävs. Innan rätten avgör sådana frågor ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar, och om nämnden har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för att göra en bedömning i frågan ska nämnden lämna rätten den

informationen. Om rätten bedömer att det behövs en utredning utöver detta, får rätten ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att utse någon att verkställa den. Den som verkställer utredningen ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den samt lämna förslag till beslut (6 kap. 19 § FB).

Innan ett interimistiskt beslut fattas kan rätten hämta in upplysningar från socialnämnden i frågan. Om det är lämpligt ska nämnden höra föräldrarna och barnet innan den lämnar sådana upplysningar. (6 kap. 20 § FB) Den utredningsverksamhet som nämnden på detta stadium ska bedriva är inte avsedd att bli omfattande utan yttrandet torde regelmässigt endast grundas på en kontroll av olika myndighetsregister samt samtal med parterna och, om det är möjligt, även med barnet. Om nämnden kommer fram till att en viss lösning av t.ex. en vårdnadsfråga i förhållande till andra alternativ framstår som klart mindre lämplig eller rentav direkt olämplig från barnets synpunkt är dock nämnden oförhindrad att ge uttryck för sin uppfattning till domstolen (se prop. 1981/82:168 s. 55 f.).

Innan ett beslut om umgängesstöd meddelas ska rätten hämta in yttrande från socialnämnden (6 kap. 15 c § andra stycket FB). Även om det inte finns något uttryckligt krav på att det yttrandet ska vara skriftligt är det vad lagstiftaren utgått ifrån (se prop. 2009/10:192 s. 30). Den formen torde också vara mest vanligt förekommande och dessutom ge de bästa förutsättningarna för att omständigheterna ska kunna belysas i det enskilda fallet.

Socialnämndens yttrande inför domstolens beslut om umgängesstöd och nämndens skyldighet att utse ett sådant stöd

Syftet med socialnämndens yttrande enligt 6 kap. 15 c § FB i frågor om umgängesstöd är att nämnden, innan ett beslut om umgängesstöd meddelas, ska ha möjlighet att meddela domstolen vilka praktiska förutsättningar som finns för att genomföra ett kommande beslut, t.ex. i fråga om tid, plats och personalresurser. Yttrandet ska därför innehålla sådana uppgifter. Däremot ska socialnämnden inte ange sin inställning till om ett umgänge med umgängesstöd är lämpligt eller inte. Som nyss framgått kan i vissa fall ett sådant ställningstagande lämnas i samband med att yttrande eller upplysningar enligt 6 kap. 19 § respektive 20 § FB lämnas till domstolen. Om domstolen har fattat ett interimistiskt beslut och överväger att förordna om ett fortsatt sådant umgänge när målet avgörs, bör domstolen hämta in ett nytt yttrande från socialnämnden (se prop. 1981/82:168 s. 13 och 30).

Även om domstolen inte är bunden av socialnämndens besked om vilka förutsättningar som finns för att tillgodose behovet av umgängesstöd har yttrandet stor betydelse för rättens bedömning. Att domstolen låter bli att förordna om ett umgängesstöd för att socialnämnden angett att den inte kan verkställa beslutet har av lagstiftaren emellertid förutsatts vara en undantags-situation. Det kan således förekomma att det mot bakgrund av barnets bästa

hade varit lämpligast att förordna om ett umgänge med umgängesstöd men att ett sådant umgänge inte kan äga rum på grund av vad som framkommit i socialnämndens yttrande. Enligt förarbetena bör det i så fall komma till uttryck i domstolens beslut eftersom det ger en signal till parterna och socialnämnden om att det kan finnas skäl för ett ändrat ställningstagande från domstolens sida, t.ex. om och när personal kan frigöras eller rekryteras för nämndens räkning. (Se prop. 1981/82:168 s. 13 och 30.)

Socialnämnden ska efter rättens beslut om umgängesstöd utse en viss person att medverka vid umgänget (6 kap. 15 c § tredje stycket FB). Bestämmelsen innebär alltså en skyldighet för socialnämnden att utan dröjsmål verkställa domstolens beslut om umgängesstöd. Detta innebär att det finns en klar ansvarsfördelning mellan domstolen och socialnämnden.

Tidigare beslut och uttalanden av bl.a. JO

När det gäller domstolens skyldighet att bestämma tid och plats för ett umgänge med umgängesstöd har JO understrukt att domstolen löser en rättstvist mellan föräldrarna när den avgör en fråga om umgänge och att sådana rättstvister inte utan stöd av lag får avgöras av andra myndigheter än domstolar (11 kap. 5 § RF). Det finns inte några lagregler som gör det möjligt för en domstol att delegera beslutsfattandet om umgänge till någon annan person eller myndighet. Förordnanden som innebär att domstolen överlämnar till socialförvaltningen att bestämma tidpunkten för umgänget eller lämnar öppet under vilka dagar eller på vilka platser umgänget ska äga rum – eller där detta ska bestämmas i samråd med föräldrarna och umgängesstödet – har därför inte ansetts lagligen grundade (se t.ex. JO 2015/16 s. 86 och protokollen från JO:s inspektioner av Eksjö tingsrätt den 5–7 april 2016, dnr 1677-2016, respektive Lunds tingsrätt den 19–21 november 2019, dnr 7403-2019; se även RH 1984:110 och protokoll från JK:s inspektion av Umeå tingsrätt den 3–4 maj 2018, dnr 2777-18).

Vidare har JO vid ett flertal tillfällen uttalat sig om domstolens skyldighet att hämta in ett yttrande från socialnämnden inför beslut om umgänge med umgängesstöd. JO har i det sammanhanget fört fram att regleringen innebär att beslutet om umgängesstöd även ska innehålla en uppgift om vilken socialnämnd som har ansvaret för att utse ett umgängesstöd och därmed är skyldig att verkställa domstolens beslut (se t.ex. JO 2014/15 s. 41, JO:s beslut den 21 juni 2018, dnr 4036-2017, och JO 2019/20 s. 563 samt det nyss nämnda protokollet från JO:s inspektion av Lunds tingsrätt i november 2019; se även Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 17 september 2012 i mål nr Ö 4027-12).

I JO 2014/15 s. 41 riktade JO kritik mot en rådman vid en tingsrätt för utformningen av två interimistiska beslut i ett familjemål. I ett av besluten hade rätten förordnat att ”umgänge mellan AA och BB ska efter den 26 november 2011 genomföras med umgängesstöd. Umgänget ska ske i så stor omfattning som möjligt.” JO ansåg att beslutet inte var så preciserat att det kunde

verkställas, och det innehöll inte heller någon sådan begränsning av umgängesstödet för viss en tid som 6 kap. 15 c § FB föreskriver.

Förordnandet om umgängesstöd är en del av själva umgängesbeslutet. Utformningen har därmed stor betydelse för socialnämndens möjlighet till verkställighet. Som tidigare redovisats ska socialnämnden utse en person som medverkar för att ett beslutat umgänge mellan ett barn och umgängesföräldern ska bli av. Genom regleringen i FB finns det alltså en tydlig ansvarsfördelning mellan myndigheterna; domstolen beslutar om umgänge med umgängesstöd och socialnämnden verkställer domstolens beslut eller dom (se prop. 2009/10:192 s. 14, JO 2013/14 s. 430). JO har uttalat sig tidigare även i denna fråga, och bl.a. har Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun kritiserats för att den inte hade verkställt ett domstolsbeslut, vilket innefattade att utse ett umgängesstöd som skulle medverka vid det beslutade umgänget. Trots att Malmö tingsrätt hade bedömt att ett umgänge vid umgängesverksamheten Umgåsen inte uppfyllde det aktuella barnets behov av stöd och inte heller tillgodosåg behovet av att låta barnet bekanta sig med umgängesföräldrarnas hemmiljö hade socialnämnden meddelat föräldrarna att umgänget endast kunde ske på Umgåsen. Detta ledde till att barnet under drygt åtta månader hade gått miste om det umgänge som tingsrätten hade beslutat om i sin dom. (Se JO 2019/20 s. 563.) Noggrannhet vid utformningen av ett umgängesbeslut med umgängesstöd möjliggör vidare att ett sådant förordnande kan verkställas i enlighet med bestämmelserna i 21 kap. FB (se JO 2014/15 s. 41).

Som inledningsvis nämnts inspekterade *JO Thomas Norling* i januari 2020 Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun och dess verksamhet på umgängeslokalen Umgåsen. Granskningen ingick i en undersökning som han genomförde av hur socialtjänsten verkställer domstolarnas beslut om umgänge med umgängesstöd (JO:s dnr 9119-2019). I sitt beslut den 30 juni 2020 konstaterade Thomas Norling bl.a. att en sådan lokallösning som den på Umgåsen inte uppfyller de formella krav som bestämmelserna i 6 kap. 15 c § FB ställer på en socialnämnd när den ska verkställa ett domstolsbeslut om umgängesstöd. Enligt honom finns det inte heller någon laglig möjlighet för en socialnämnd att erbjuda ett umgängesstöd endast under förutsättning att umgänget förläggs till en sådan umgängeslokal.

Bedömning

Inledning

Det huvudsakliga syftet med min utredning har varit att bedöma om Malmö tingsrätts utformning av de granskade avgörandena om umgänge med umgängesstöd stått i överensstämmelse med bestämmelserna i 6 kap. 15 c § FB. I detta sammanhang är principen om barnets bästa av särskild betydelse. Jag har också haft anledning att bl.a. granska ansvarsfördelningen mellan tingsrätten och Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun (hädanefter kallad socialnämnden).

Tingsrätten har inte konsekvent hämtat in yttranden från socialnämnden. Tingsrätten har inför några av de granskade avgörandena tagit in yttranden enligt 6 kap. 15 c § FB genom muntlig kontakt med socialnämnden, se mål T 6038-18 inför domen den 28 maj 2019, mål T 1717-19 inför beslutet den 17 april 2019 och mål T 5290-19 inför beslutet den 5 augusti 2019. I målen T 3868-18, T 1746-19 och T 6280-19 framstår det som att tingsrätten inte har hämtat in skriftliga yttranden från socialnämnden och inte heller haft muntlig kontakt med socialnämnden innan det förordnades om umgänge med umgängesstöd.

Enligt remissyttrandet ska socialnämnden ha förklarat att tingsrätten inte behöver hämta in något yttrande i den aktuella måltypen. Jag kan inte dra någon annan slutsats av utredningen i mitt ärende än att det finns en slags överenskommelse mellan socialnämnden och tingsrätten om att något yttrande normalt inte begärs in när frågan om förordnande om umgänge med umgängesstöd uppkommer. Även om jag kan ha viss förståelse för att socialnämndens organisation av verksamheten med umgängesstöd har påverkat tingsrättens uppfattning av värdet av och förväntningar på innehållet i sådana yttranden är jag kritisk till att tingsrätten åsidosatt kravet i föräldrabalken om att ett yttrande ska hämtas in innan ett beslut om umgängesstöd meddelas. Det är inte acceptabelt att en föreskrift i lag sätts ur spel på detta sätt.

Jag vill framhålla att syftet med ett yttrande från socialnämnden är att säkerställa att det finns förutsättningar för att ett umgänge med umgängesstöd kan genomföras i enlighet med domstolens bedömningar av vad som kan anses mest förenligt med barnets bästa i det enskilda fallet. Om tingsrätten t.ex. bedömer att ett visst umgänge med umgängesstöd under en inledande period ska äga rum en gång per vecka för att sedan öka till ett par gånger per vecka och tiden för varje umgängestillfälle i samband med det ska bli längre, bör det vara förutsättningarna för detta som yttrandet ska avse. Genom yttrandet ska en domstol sålunda kunna få del av socialnämndens bedömning av i vilken omfattning det finns möjlighet för socialnämnden att utse ett umgängesstöd som är lämpligt för det enskilda barnet. Vidare bör yttrandet behandla om det finns några särskilda omständigheter som domstolen behöver känna till. Det kan röra språkkunskaper och när ett sådant umgängesstöd därmed är tillgängligt eller särskilda behov hos umgängesföräldern eller barnet. Även andra arrangemang kring umgänget kan behöva belysas och hanteras, t.ex. vid skyddade personuppgifter hos någon av de berörda personerna. Som tidigare redovisats har lagstiftaren utgått från att det endast är i undantagsfall som en domstol låter bli att förordna om ett visst umgänge på grund av att en socialnämnd förklarat sig inte kunna verkställa beslutet. Enligt förarbetena bör ett sådant förhållande komma till uttryck i domstolens beslut. Även detta bör tingsrätten enligt min mening väga in vid handläggningen av de aktuella målen.

Den ordning som sålunda tycks gälla vid tingsrätten med sporadiskt begärda yttranden från socialnämnden är därmed inte förenlig med kravet i 6 kap. 15 c § andra stycket FB på att en domstol ska hämta in ett yttrande inför varje enskilt beslut. Det finns visserligen inte något formellt krav i föräldrabalken på att yttrandet ska vara skriftligt. Lagstiftaren har dock utgått från detta. Ett skriftligt yttrande bör vidare ge bäst förutsättningar för att omständigheterna i det enskilda fallet allsidigt ska kunna belysas.

Besluten har varit bristfälliga och delvis saknat laglig grund

Rätten får alltså med stöd av regleringen i 6 kap. 15 c § FB i samband med ett förordnande om umgänge besluta, om ett barn har behov av det, att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (umgängesstödet). Ett beslut om umgängesstöd ska bara gälla för en viss tid. Domstolen ska ange tiden i beslutet, och den bör som utgångspunkt uppgå till högst ett år.

I de åtta avgöranden som jag har granskat i detta ärende hade tingsrätten förordnat om att umgänget skulle ske ”på Umgåsen i Malmö” eller liknande, dvs. att umgänget skulle äga rum i den verksamhetslokal som socialnämnden tillhandhåller. Det saknades följaktligen genomgående förordnande om att ett umgängesstöd skulle medverka vid umgänget. Vidare hade tingsrätten i endast ett mål tidsbegränsat sitt beslut, T 6038-18.

Tingsrätten har i sitt remissyttrande medgett att det umgänge som socialnämnden tillhandahåller genom verksamheten på Umgåsen sannolikt inte motsvarar det umgänge som lagstiftaren haft i åtanke vid utformningen av bestämmelsen i 6 kap. 15 c § FB, men menat att den enda möjligheten att åstadkomma ett umgänge med umgängesstöd har varit att förordna på det sätt som skett i de granskade avgörandena. Jag ifrågasätter inte att domstolen har avsett att besluta om umgängesstöd och att socialnämnden har uppfattat domarna och besluten på det sättet. Som framgått används emellertid i lagtexten begreppet umgängesstöd för att uttrycka en medverkan av en person som – efter beslut av domstol – ska utses av en socialnämnd. Det är uppenbart att lagstiftaren har tänkt sig att umgängesstödet ska vara en person och inte en verksamhet i en lokal.

Det finns anledning att framhålla att det enligt förarbetena normalt är lämpligt att socialnämnden utser en person för hela den tid som beslutet om umgängesstöd gäller, men att inget hindrar att i vissa fall en person utses för ett visst tillfälle. Socialnämnden kan också besluta att personen ska bytas ut, utan att domstolens beslut behöver omprövas och i undantagsfall kan två personer utses att medverka vid umgänget (se prop. 2009/10:192 s. 31). Som jag tidigare varit inne på tydliggör skyldigheten för socialnämnden att verkställa domstolens beslut om umgängesstöd ansvarsfördelningen mellan socialnämnden och domstolen. Att ett beslut om umgänge med umgängesstöd utgör en del av

umgängesbeslutet har betydelse också för möjligheten till verkställighet enligt 21 kap. FB.

Ett umgängesstöd utgör en tillfällig åtgärd för att få relationen mellan barnet och umgängesföräldern att fungera. Det är därför ett sådant förordnande ska tidsbegränsas. Tiden ska bestämmas utifrån hur länge det enskilda barnet kan ha behov av stödet, men ett umgänge som bedöms behöva pågå under en längre tid än ett år med ett umgängesstöd har generellt ansetts inte vara till barnets bästa (se prop. 2009/10:192 s. 12 och s. 29 f.). I domstolens överväganden ingår alltså en skyldighet att göra en prognos för framtiden och pröva förutsättningarna för att umgänget ska kunna övergå till att äga rum utan umgängesstöd.

Jag kan konstatera att utformningen av de granskade avgörandena i de avseenden jag nu berört har varit klart bristfälliga.

Härtill kommer att tingsrätten i samtliga mål, utom i mål T 4469-19, med lite olika skrivningar förordnat att det beslutade umgänget skulle ske i umgängeslokalen Umgåsen antingen på en viss tid *eller* på en annan tid som skulle bestämmas i samråd mellan verksamhetens personal och parterna. Rättstvister mellan enskilda får inte utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar (11 kap. 5 § RF). Det är rättens uppgift att bestämma tiden för umgänget, och det finns inte något författningsstöd som gör det möjligt för tingsrätten att delegera beslutsfattandet om utformningen av umgänget till socialnämnden. Tingsrättens beslut i denna del har inte varit lagligen grundade. Jag är kritisk till detta.

Avslutande synpunkter

Malmö tingsrätt har i sitt remissvar förklarat att den enda formen av umgänge med umgängesstöd som kan erbjudas i Malmö kommun i princip är umgänge på Umgåsen. Eftersom ett förordnande om ett sådant umgänge i realiteten kan genomföras måste sådana avgöranden enligt tingsrätten anses vara det bästa för barnet. Jag har förståelse för tingsrättens strävan att se till att umgängen mellan barn och umgängesföräldrar verkligen blir av men kan, liksom tingsrätten har varit inne på, konstatera att den umgängesverksamhet som bedrivs på Umgåsen inte är vad som avses med umgängesstöd enligt 6 kap. 15 c § FB.

Jag har inte tillsyn över socialtjänsten men vill ändå passa på att understryka att jag givetvis inte ifrågasätter att umgänge i en umgängeslokal kan fungera bra och stabiliserande för ett barn och en umgängesförälder. Det förhållandet att det finns anställd och utbildad personal där liksom andra barn kan säkert medföra en trygghet för enskilda barn, och kanske i vissa fall också för föräldrarna. Men det kan inte uteslutas att möjligheten för det enskilda barnet och umgängesföräldern att utveckla en egen relation påverkas av att det finns andra i lokalen och att ett barn lockas att leka med andra barn snarare än att vara med sin förälder. Av den utredning som jag tagit del av i mitt ärende kan jag vidare konstatera att det finns en överhängande risk för att en sådan verksamhet

kommer att bygga på generella lösningar och bristande flexibilitet när det t.ex. gäller omfattningen av ett umgänge, i stället för vad som domstolen bedömer vara det mest lämpliga i det enskilda fallet. Vidare ska ett umgänge med umgängesstöd vara en tillfällig åtgärd för att få relationen mellan barnet och umgängesföräldern att fungera, och syftet med ett sådant stöd är dessutom att barnet och umgängesföräldern ska kunna utveckla en trygg och normal relation. För att kunna göra det måste de också få tillfälle att umgås i den hemmiljö där det framtida umgänget är avsett att äga rum. Detta behov tillgodoser uppenbarligen inte ett umgänge i en umgängeslokal. Och som jag tidigare konstaterat uppfyller inte ett förordnande i beslut eller dom om umgänge på Umgåsen vad som föreskrivs i den nyss nämnda bestämmelsen i föräldrabalken.

Till detta kommer att ansvaret för att besluta om ett närmare umgänge med umgängesstöd enbart vilar på domstolen, och det saknas författningsstöd för domstolen att delegera beslutsfattande om umgänge till någon annan (11 kap. 3 och 5 §§ RF). Den ansvarsfördelning mellan domstol och socialnämnd som är avsikten med regleringen om umgängesstöd upprätthålls inte heller genom den praxis som tycks ha utvecklats vid Malmö tingsrätt. Jag vill alltså understryka rättens ansvar för att utreda umgängesfrågor och för att avgöra hur ett barns umgänge med en umgängesförälder i det enskilda fallet lämpligen ska genomföras. Det är den domare som i enlighet med 15 § förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion är ansvarig för målet, såväl under beredningen som vid prövningen i sak, som är ansvarig för detta. Principen om barnets bästa ska vara vägledande för rättens samtliga överväganden och beslut. I de fall rätten bedömer att ett visst umgängesstöd behöver medverka i umgänget ska givetvis avgörandet innehålla ett tydligt och avgränsat sådant förordnande, och det ska anpassas till barnets behov och de aktuella förhållandena. Tingsrättens prövning av vad som i det enskilda fallet är mest förenligt med barnets bästa får inte bli eller ens framstå som illusorisk.

Enligt min mening finns det vidare skäl för tingsrätten att i det enskilda fallet begära ett yttrande innan den meddelar ett beslut om umgängesstöd. Bestämmelsen i 6 kap. 15 c § FB förutsätter helt enkelt det. Jag menar dessutom att det annars kan framstå som om tingsrätten accepterat en ordning där socialnämnden sällan utser ett umgängesstöd utan i princip endast tillhandahåller en verksamhet i en umgängeslokal. Även i detta avseende har den enskilda domaren ett eget ansvar. Jag har uppfattat att tingsrättens företrädare och domare med viss regelbundenhet träffar sektionschefer och tjänstemän vid socialförvaltningen i Malmö kommun. Jag utgår från att man då tar upp och diskuterar de svårigheter som socialnämndens lösning av umgängesverksamheten på Umgåsen medför för tingsrätten att fatta beslut i enlighet med det enskilda barnets bästa. Ett sådant sammanhang ger också tingsrätten möjlighet att fråga efter vilka åtgärder från domstolens sida som socialnämnden anser sig behöva för att kunna fullgöra uppdraget som verkställande organ till domstolens avgöranden.

Till följd av mina uttalanden i detta beslut finner jag skäl att skicka en kopia av beslutet till regeringen för kännedom. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har i uppdrag att bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och ansvarar för kunskapsförmedling i frågor som rör socialnämndens familjerättsliga ärenden om bl.a. barns umgänge. Mot denna bakgrund finns det enligt min mening skäl att skicka en kopia av beslutet även till den myndigheten för kännedom. Även om jag inte har tillsyn över Arbetsmarknads- och socialnämnden i Malmö kommun berör jag i detta beslut frågor som angår nämndens verksamhet. Jag skickar därför en kopia också dit för kännedom.

Ärendet avslutas.